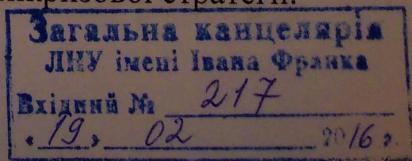

Спеціалізованій вченій раді К 35.051.21.

ВІДГУК
офіційного опонента
Резнікової Наталії Володимирівни
на дисертацію Хитрової Ольги Аліківни
на тему: «Міжнародні антикризові стратегії розвитку соціально-
економічних систем в умовах глобального конкурентного середовища»,
подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук зі спеціальністі 08.00.02 – світове господарство і
міжнародні економічні відносини

Актуальність обраної теми дисертації. Економічна криза взагалі і фінансова зокрема, пройшла свій еволюційний розвиток від виключно національної проблеми окремих країн до регіональної (локальної) з поступовою трансформацією у ранг світової (глобальної). Втім, проблеми розгортання кризових явищ в Україні мають досить специфічні характеристики. З одного боку, вони пов'язані з моделлю економічного розвитку держави та можливостями здійснення відчутних економічних реформ, з іншого - кризові явища у валютній сфері характеризуються проблемами внутрішньої та зовнішньої боргової залежності країни. У свою чергу, валютні кризи, кризи платіжного балансу, а також банківські кризи й кризи ліквідності виступають проявом економічної кризи, фундаментом якої є структурні диспропорції, що вимагають системних трансформацій, які відповідали б на запити глобального конкурентного середовища.

Вважається, що держава, опинившись перед викликами глобалізації, поступово втрачає здатність до регулювання процесів, індукованих останньою, але вона, як і раніше, несе відповідальність у випадку, коли наднаціональне регулювання - регіональне або глобальне – терпить крах. Не дивно, що політики щосили намагаються маневрувати між вигодами і втратами асиметричного суверенітету. У цьому контексті видається важливим завданням дослідження механізмів впливу глобального конкурентного середовища на національну економіку, зокрема, з позиції необхідності протидіяти розвиткові кризових явищ, що передбачає формування відповідної антикризової стратегії.

Наукове обґрунтування особливостей антикризової стратегії в умовах глобального конкурентного середовища є важливим:

- 1) з позиції формування державної антикризової політики, яка б враховувала всі позитивні та негативні прояви глобального конкурентного середовища;
- 2) у контексті координації держави та інших суб'єктів, зацікавлених у забезпеченні розвитку конкурентоспроможної економіки, яка б послужила базисом для формування сучасного суспільства, що відповідає світовим та європейським стандартам;
- 3) для вироблення оптимальної стратегії позицювання України у світовій економіці.

Успішне вирішення окреслених завдань дасть країні змогу успішно інтегруватися в європейський економічний простір за одночасного зміщення конкурентоспроможності національних виробників та економіки загалом.

За мету дослідження дисертантом обрано розроблення науково-методологічних зasad формування антикризової стратегії розвитку соціально-економічних систем в умовах глобалізації конкурентних відносин (с.4). Усе це визначає актуальність дисертаційного дослідження, здійсненого Хитровою О.А.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, загальна характеристика роботи. Наукові положення та одержані результати дослідження, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, є достовірними й обґрунтованими. Це підтверджується логікою дослідження, суворим дотриманням загальнонаукових принципів провадження наукових досліджень, адекватністю наукових методів предмету дослідження, коректністю методів обробки інформації, точністю викладення результатів дослідження.

Автором узагальнено особливості впливу глобального конкурентного середовища на соціально-економічні системи (с.24-25). Це дало змогу обґрунтувати висновок про те, що наслідком постійного негативного впливу на соціально-економічні системи різних рівнів з боку глобального конкурентного середовища є зростання ймовірності відпліву використовуваних ресурсів до

інших соціально-економічних систем або ж зменшення їх надходження (с.25).

Обґрунтованість сформульованих у дисертації положень, висновків і практичних рекомендацій забезпечується комплексним застосуванням наукових підходів і методів, які були використані для вирішення поставлених завдань. З цією метою також залучені статистичні, аналітичні та інформаційні матеріали Світового банку, ООН, ОЕСР, інформаційні й аналітичні матеріали Державної служби статистики України, НБУ, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених.

Для оцінки відповідності соціально-економічної динаміки країн світу антикризовій стратегії (с.116-120) дисертант застосувала власні методичні напрацювання (с.46-49). На підставі аналізу отриманих оцінок автор доходить висновку про неможливість в умовах посилення глобального квазікризового тиску успішної реалізації антикризової стратегії за рахунок чинників, пов'язаних з наявністю ресурсів та ефективністю їх використання (цей висновок справедливий і для України). На думку дисертанта, з якою можна цілком погодитися, це можливо зробити за рахунок використання потенціалу інноваційних чинників (с.120).

У дослідженні досить грунтовно проаналізовано світовий досвід реалізації антикризових стратегій з метою елімінування наслідків глобальної економічної кризи, що виразно проявилається у 2008 році і продовжує демонструвати свої прояви і по цей день (п. 2.3 дисертації). До здобутків автора слід віднести проведений аналіз ролі міжнародних організацій у подоланні кризових явищ окремими країнами (с.114).

Переконливо обґрунтована визначальна роль технологічного відставання в посиленні кризових явищ на рівні підприємств, регіонів і країни загало з урахуванням зменшення обсягу перерозподілу ресурсів на глобальних ринках унаслідок входження світової економіки в низхідну фазу циклу Кондратьєва (с. 166-167). Хоча застосування цього висновку щодо поточної ситуації (2014-2015 роки) є дискусійним, однак у стратегічному сенсі з ним можна погодитися. Прогнозовано, що які б заходи щодо поточного оздоровлення фінансової системи чи збалансування бюджету не вживалися, без збільшення експорту

українських виробників на світові ринки і без використання потенціалу внутрішнього ринку структурної кризи в Україні не подолати. Отже, загальна спрямованість пропозицій автора є, на нашу думку, науково обґрунтованою.

Усі висновки, сформульовані в дисертаційній роботі, базуються на достовірних наукових і статистичних джерелах. Загальний обсяг викладеного матеріалу є достатнім для обґрунтування запропонованих дисертантом висновків і рекомендацій. Основні положення та висновки дисертації апробовані автором на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практических конференціях. Наукові положення, висновки і пропозиції достатньо науково аргументовані, мають теоретичне і практичне значення та достовірні ознаки новизни.

Практичне значення одержаних результатів полягає у формуванні наукового підґрунтя для державної антикризової політики, заходів з боку держави, покликаних забезпечити максимально ефективну інтеграцію України в європейський і світовий економічний простір.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дисертації, що визначають її наукову новизну, полягають у наступному:

- уdosконалено наукові підходи до розроблення антикризових стратегій, зокрема, обґрунтовано необхідність надання будь-якій стратегії розвитку національних економік антикризового спрямування;
- встановлено тривалість етапів антикризової стратегії розвитку України та основні цільові показники (фондоозброєність за секторами, продуктивність праці, випуск продукції), яких необхідно досягти під час її реалізації, що дало змогу максимально повно врахувати особливості розвитку кризових явищ в економіці України, специфіку впливу на них глобального конкурентного середовища і допоможе зміцнити позиції українських виробників на європейських ринках;
- набули подальшого розвитку наукові підходи до з'ясування причин кризових явищ в економіці України ХХІ століття, зокрема обґрунтовано, що головну роль у вразливості національної економіки за умов глобалізації відіграє технологічне відставання, і на цій підставі доведено необхідність

технологічної модернізації та індустріалізації в межах антикризової стратегії України;

– обґрунтовано доцільність спрямування антикризових заходів на зменшення негативного впливу глобального квазікризового тиску на макроекономічні процеси в національній економіці за рахунок збільшення обсягів ресурсів, які національні виробники отримують у межах державної підтримки, а також (меншою мірою) на обмеження конкуренції (шляхом встановлення бар’єрів на імпорт товарів, відплив інвестицій та ін.).

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Текст автореферату адекватно відображає основний зміст, структуру та ідейну спрямованість дисертації. Зміст автореферату відповідає основним положенням, висновкам і рекомендаціям дисертаційного дослідження. Новизна, відображенна у дисертації, повністю відповідає роботі.

Оцінка публікацій. Основні положення та результати дисертаційного дослідження достатньо повно висвітлені в опублікованих 17 працях, у тому числі у 5 статтях у наукових фахових виданнях, 3 - в іноземних виданнях. Загальний обсяг публікацій з теми дисертації становить 4,6 д. а.

Наукові здобутки кожного розділу роботи достатньо повно представлені в публікаціях. Усі опубліковані роботи дисертанта повною мірою відповідають нормативним вимогам, які висуваються до наукових публікацій.

Дискусійні положення та недоліки. Відзначаючи загалом достатній рівень наукових здобутків дисертанта, обґрунтованість переважної більшості результатів дослідження, потрібно відзначити деякі недоліки та дискусійні моменти.

1. Розвиток сучасної компаративістики привів до виявлення нестрогості поняття «економічна система», для чіткого визначення якого потрібно уникати двох крайностів: економічна система як об’єкт порівняльного аналізу не може бути ні суто абстрактним об’єктом, не доступним для будь-якого емпіричного дослідження, ні конкретною національною економікою. В той же час, **найрозповсюдженіша типологізація економічних систем** (з викремленням статичних (традиційна, командна, ринкова) і трансформаційних (zmішана,

транзитивна (традиційна перехідна економіка, перехідна економіка нового типу)) **може бути апокримізована** у контексті пошуку спільних і специфічних рис основних моделей власне ринкової економіки (вільний ринок, соціально-орієнтований ринок, державно-керований ринок). Втім, наведена **авторська класифікація криз** (будучи обмеженою їхнім поділом за сферою прояву на боргові і структурні) не враховує висвітлення особливостей, відмінностей, домінант, детермінант їхнього прояву **в країнах, що належать до різних типів соціально-економічних систем** (Розділ I, стор.16).

2. Справедливо стверджуючи, що «системна криза зумовлена складним переплетінням зовнішніх і внутрішніх чинників» (Розділ I, стор.19-20), автор оминає увагою виокремлення домінантних факторів кризового загострення в країнах, що належать до різних типів соціально-економічних систем (адже навіть в межах моделей змішаної економіки, де виокремлюють американську, шведську, японську, німецьку моделі, відрізняються гострота і особливості проявів спільних/специфічних кризових тригерів), що є вкрай важливим при врахування національних/регіональних особливостей економічного відновлення при розробці стабілізаційних програм.

3. Автор, аналізуючи загрози, які в умовах глобального конкурентного середовища чинять квазікризовий тиск на соціально-економічні системи, виокремлює три блоки за характером суперництва (фінансовий капітал, інтелектуальний капітал, рангові позиції в системі перерозподілу прибутку на глобальному ринку) (Розділ I, стор.26). Запропонований підхід влучно висвітлює взаємозалежність поняття «розвиток» з поняттям «безпеки», а також наголошує на тому, що криза як така стає новою нормою в умовах глобальної взаємозалежності. Водночас, змістовне наповнення антикризової програми не завжди розчиняється в стратегії соціально-економічного розвитку, адже програми, являючи собою тактичні інструменти впливу на політику держави, передбачають певну гнучкість в реалізації. Робота виграла б, аби автор у Розділі III дисертаційного дослідження проаналізувала б адаптовані за часи незалежності української держави стабілізаційні/антикризові програми та їхню відповідність анонсованим соціально-економічним стратегіям, а також їхній

потенціал антициклічного регулювання з метою елімінування потенційних негативних наслідків кризової трансмісії в новому глобальному конкурентному середовищі.

4. Комплекс макроекономічних політик країн, що розвиваються (зі стимулування притоку ПІП, із боротьби з платіжними дисбалансами, стабілізаційні програми як наслідок подолання шоків кризової трансмісії) **стають не лише реакцією на екзогенні подразнювачі** (гарячі гроші, зниження сукупного попиту, глобальна нестабільність), **водночас, вони продукуються за рекомендаціями та за участию міжнародних інституцій** (на кшталт МВФ) або в межах самітів G20/G7. Таким чином, ми стаємо свідком глобалізації антикризового регулювання, що набуває яскраво інституційних рис, які часом викристалізовуються ще й на рівні регіональному. В роботі відсутній критичний аналіз запропонованих для адаптації Україною стабілізаційних програм з позицій визначення ступеня забезпечення стратегічних завдань розвитку внаслідок їхньої реалізації. Таким чином, модернізація антикризової політики в Україні (Розділ III, стор.123-150) відбувається не лише під впливом конкурентних важелів тиску (як ендогенного, так і екзогенного походження), але й внаслідок фінансової залежності, що загострює необхідність діалогу з кредиторами України.

5. Розглядаючи механізм підвищення вразливості суб'єктів конкурентних відносин до глобального квазікризового тиску в ХХІ ст. (Розділ II, стор.99), автор наголошує на ризиках – потенційних і наявних, перед якими постає держава у її прагненні інтегруватись в глобальну економіку. Розділ III дисертаційного дослідження лише набув би більшої переконливості, аби автор запропонувала пессимістичний, нейтральний, оптимістичний прогноз розвитку, окресливши при цьому інструменти макроекономічної та неопротекціоністської (зauważено розповсюдженої серед країн, що належать до різних типів соціально-економічних систем) політик, здатні б зменшити вразливість України до глобального квазікризового тиску з виокремленням потенційно конкурентоспроможних галузей економіки, що здатні побороти структурні вади

економічної системи, і в такий спосіб продукувати імпульси до економічного розвитку і зростання.

6. Робота має певні недоліки редакційного характеру і оформлення, зокрема у частині відповідності окремих посилань на літературні джерела.

Водночас викладені зауваження не ставлять під сумнів достатній науковий рівень дисертаційного дослідження та практичну цінність його результатів.

Загальна оцінка дисертаційного дослідження. Дисертація Хитрової О.А. «Міжнародні антикризові стратегії розвитку соціально-економічних систем в умовах глобального конкурентного середовища» є цілісним, самостійним і завершеним дослідженням, яке відповідає вимогам МОН України, пп. 9, 11, 12, 13 „Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567, а її автор, Хитрова Ольга Аліківна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент,
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри світового господарства і
міжнародних економічних відносин
Інституту міжнародних відносин Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка

Н.В. Резнікова

